

БІЛА КНИГА

**МАЙБУТНЄ
РЕГУЛЮВАННЯ
КРЕДИТНИХ
СПІЛОК**

Національний
банк України

Київ
Березень 2020

ЗМІСТ

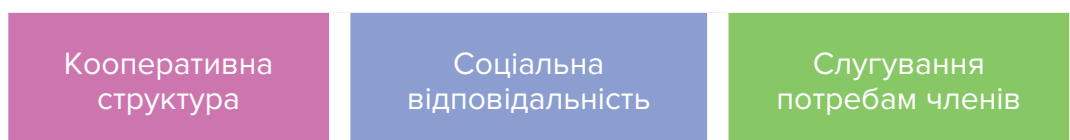
- 4 Вступ**
- 6 Огляд ринку**
- 12 Загальне бачення розвитку ринку кредитних спілок**
- 14 Модель майбутнього регулювання**
- 25 Очікуваний позитивний ефект від змін**
- 26 Очікування від ринку та подальша комунікація**

ВСТУП

Кредитні спілки – це фінансові установи, діяльність яких полягає в задоволенні потреб їх членів у взаємному кредитуванні та наданні інших фінансових послуг за рахунок їх об'єднаних грошових внесків. Кредитна спілка діє на кооперативних засадах, що забезпечує рівні права усіх її членів щодо впливу на управління установою та отримання усіх переваги від її діяльності.

Для кредитних спілок порівняно з іншими фінансовими установами отримання прибутку не є метою діяльності.

Натомість, основна ціль їх діяльності – сприяння ощадливості та фінансовому добробуту членів кредитної спілки шляхом надання їм фінансових послуг на умовах собівартості.

Завдяки своїй філософії кредитні спілки в усьому світі відіграють важливу роль у підвищенні доступності фінансових послуг для широких верств населення та рівня його фінансової грамотності і є дієвим інструментом зростання економічного добробуту населення.

Кредитні спілки, як і банки та страхові компанії, належать до високо ризикових фінансових установ, оскільки вони здійснюють залучення коштів від її членів. Основними ризиками в діяльності кредитних спілок є: кредитний ризик, ризик ліквідності та операційний ризик.

І хоча наразі в Україні активи кредитних спілок порівняно із загальним обсягом активів банків є незначними (0,4%), утім такі установи обслуговують значну кількість членів¹ та мають потенціал до подальшого зростання. Тому забезпечення належного регулювання та нагляду за діяльністю кредитних спілок є одним з пріоритетних завдань Національного банку в межах реалізації його стратегічних цілей.

¹ За офіційними даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг) станом на 30.09.2019, загальна кількість членів кредитних спілок становить 465 251 осіб.

Кінцева мета Національного банку – сприяння підвищенню рівня фінансового добробуту громадян та економічному зростанню України загалом шляхом створення умов для розвитку ринку кредитних спілок, підвищення рівня його надійності, прозорості та платоспроможності.

Для досягнення цієї мети Національний банк запровадить нову модель регулювання та нагляду, яка передбачатиме розширення можливостей для кредитних спілок надавати нові види послуг, удосконалені вимоги до ліцензування і корпоративного управління, ризик-орієнтований пруденційний нагляд і нагляд за ринковою поведінкою, комплексний аналіз платоспроможності, систему завчасного попередження ризиків, і виведення кредитних спілок з ринку.

Ураховуючи суттєвий характер змін, Національний банк усвідомлює, що їх упровадження потребуватиме значних зусиль від учасників ринку. Графіки приведення діяльності кредитних спілок у відповідність до нових вимог будуть визначені лише після детального ознайомлення зі станом ринку і з урахуванням об'єктивних строків та можливостей кредитних спілок виконати такі вимоги.

ОГЛЯД РИНКУ

2.1. Загальні секторальні дані

В Україні ринок кредитних спілок зародився у 1992 році і досяг найбільшого свого розвитку у 2008 році: кількість кредитних спілок становила 829, а їхніх членів — 2,7 млн осіб, активи — понад 6 млрд грн. Після фінансової кризи 2008–2009 років показники діяльності кредитних спілок почали погіршуватися: відбулося суттєве зменшення як активів, так і членства в кредитних спілках.

У 2010–2013 роках сектор знову почав відновлюватися. Однак загальна економічна, політична та криза фінансового сектору з початку 2014 року мали вирішальний вплив на його подальший розвиток. Сектор кредитних спілок в Україні втратив близько 120 установ в Автономній Республіці Крим та на Донбасі.

Неготовність ринку до кризових явищ, регулювання, недостатне для здійснення ефективного нагляду за діяльністю кредитних спілок, та відсутність інструментів відновлення їх платоспроможності лише посилювали негативний вплив на розвиток ринку. У 2015–2019 роках Нацкомфінпослуг виключила з Державного реєстру фінансових установ понад 230 кредитних спілок переважно через порушення законодавства про фінансові послуги та недотримання фінансових нормативів.

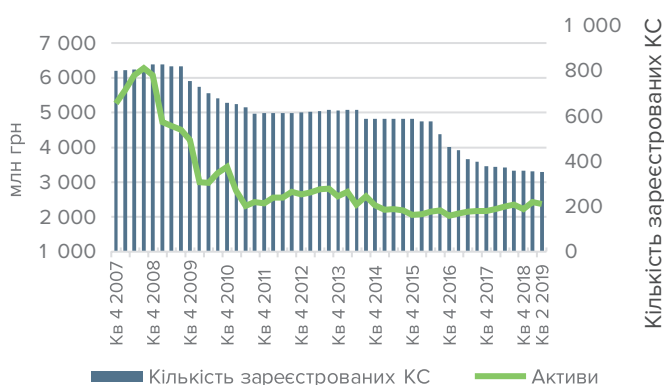
Станом на 30.09.2019 до Державного реєстру фінансових установ включено 337 кредитних спілок, з яких лише 241 установа звітує Нацкомфінпослуг про свою діяльність¹.

Сьогодні кредитні спілки України суттєво менші, ніж банки, і, як правило, менші, ніж аналогічні установи в Європейському Союзі.

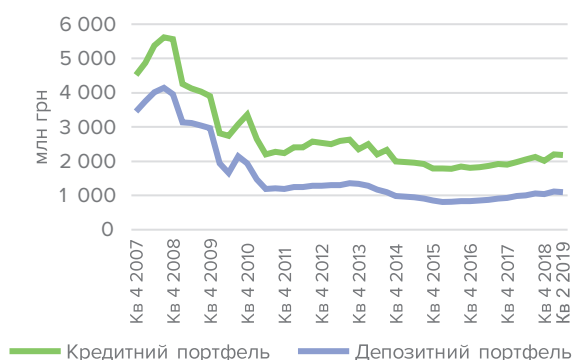
Загальні активи кредитних спілок України становлять 2,4 млрд грн², кредитний портфель — 2,2 млрд грн, а депозитний — 1,1 млрд грн. Станом на кінець 2018 року сумарні активи кредитних спілок Польщі становлять 2,49 млрд дол. США, Литви — 1,02 млрд дол. США.

Графіки нижче ілюструють дані щодо динаміки розвитку кредитних спілок починаючи з 2007 року.

Графік 1: Кількість кредитних спілок і активи

Графік 2: Кредитний і депозитний портфелі у 2007–2019 роках

¹ Кількість кредитних спілок, які подали регуляторну звітність до Нацкомфінпослуг за 9 місяців 2019 року.

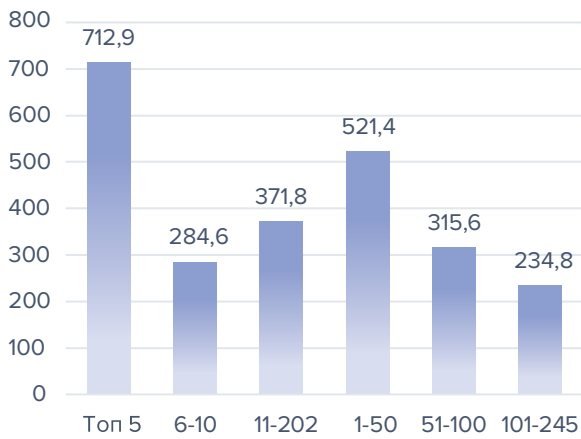
² Дані тут і нижче подані станом на 30.09.2019.

2.2. Концентрація ринку

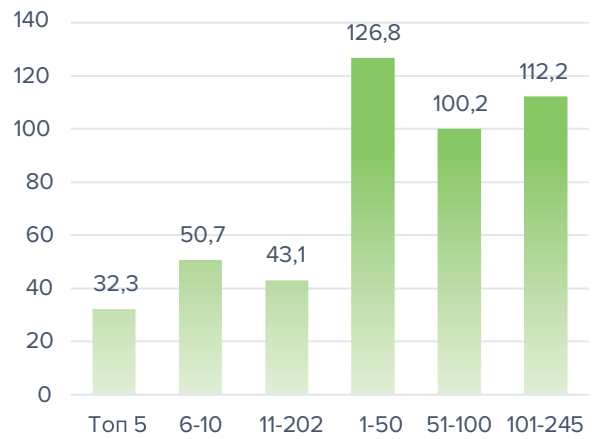
Ринок кредитних спілок є досить концентрованим: частка п'яти найбільших кредитних установ становить 29,2% в активах (712,9 млн грн).

У кількісному вимірі переважну більшість становлять саме невеликі кредитні спілки: близько 80% кредитних спілок України мають активи менше 10 млн грн. Загалом лише 49 кредитних спілок України мають активи понад 10 млн грн кожна (сумарні активи – 1 890,7 млн грн).

Графік 3: Розподіл активів кредитних спілок за групами, млн грн.³

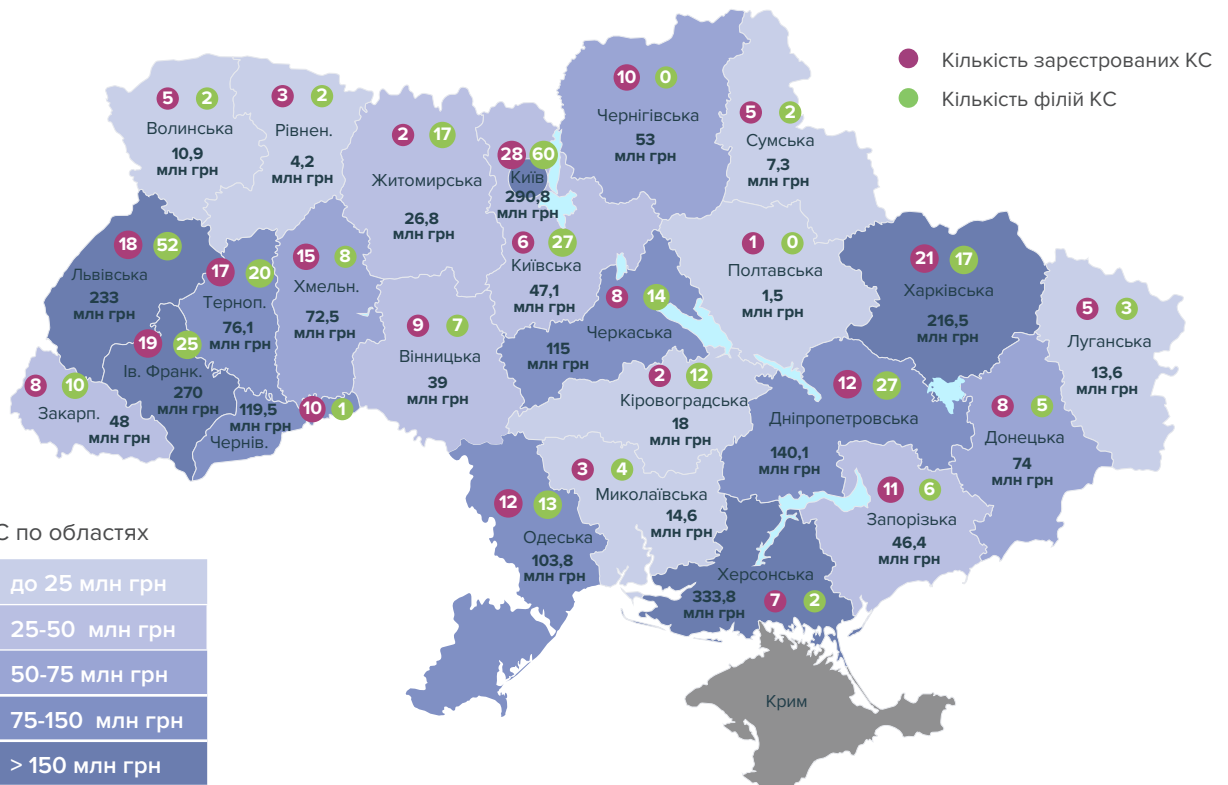

Графік 4: Розподіл членів за групами кредитних спілок, тис. осіб

³ Кредитні спілки згруповані за розміром активів.

Кредитні спілки надають послуги в усіх областях України та обслуговують як сільське, так і міське населення. Сьогодні найбільше кредитних спілок розташовано в м. Києві, Львівській, Івано-Франківській, Харківській та Херсонській областях.

Активи КС по областях

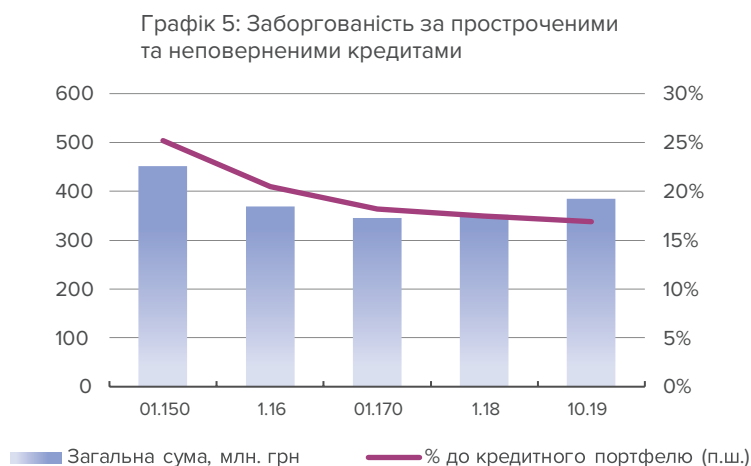
дуже малі	до 25 млн грн
малі	25-50 млн грн
середні	50-75 млн грн
великі	75-150 млн грн
найвищі	> 150 млн грн
Усього	2377 млн грн

2.3. Бізнес-модель

Діяльність кредитних спілок пов'язана з двома основними видами фінансових послуг: кредитування та залучення вкладів (депозитів). Лише дещо половини кредитних спілок здійснює залучення депозитів.

Станом на 30.09.2019 загальна сума простроченої заборгованості за кредитами становила 385 млн грн, або 17% у кредитному портфелі кредитних спілок.

У структурі проблемних кредитів майже 80% — прострочені більше 90 днів.

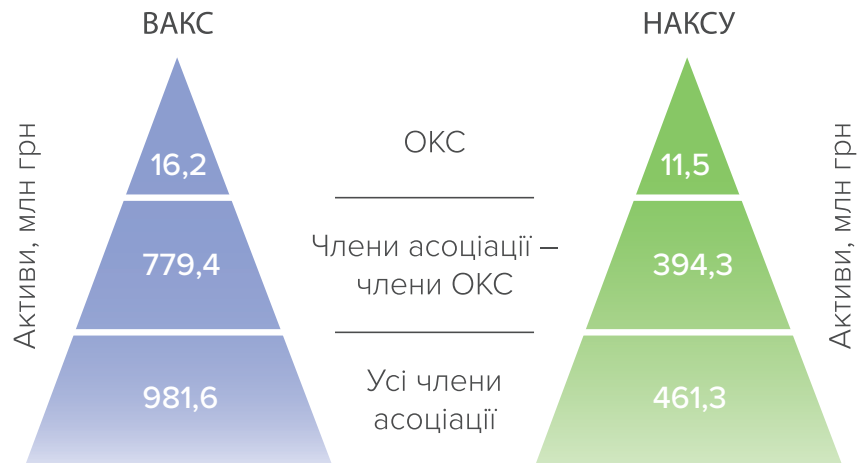
Середня відсоткова ставка за кредитами становить 47.7%, що більш ніж у два рази вище середньої ставки за депозитами. Майже половина кредитних спілок надає своїм членам кредити за ставкою в межах від 30% до 50% річних, а третина — у межах від 40% до 50% річних.

Операційні витрати становлять 74% від чистих операційних доходів. Операційний прибуток використовується лише на чверть — насамперед на формування резервів забезпечення покриття втрат і сплату податку на прибуток. Чистий прибуток кредитних спілок у цілому незначний, переважно отриманий установами, що не залучають депозити.

Можливості кредитних спілок надавати інші фінансові та супровідні послуги своїм членам є обмеженими. Така ситуація негативно відображається на конкурентоспроможності кредитних спілок порівняно з банками та іншими організаціями з мікрокредитування.

2.4 Об'єднані кредитні спілки

У системі кредитних спілок також функціонують **об'єднані кредитні спілки (ОКС)** як центри підтримки ліквідності для задоволення короткострокових потреб кредитних спілок у фінансуванні. Діяльність ОКС регулюється як діяльність кредитних спілок та має відповідати тим самим фінансовим нормативам.

Наразі в Україні створені дві ОКС на базі членства в національних асоціаціях кредитних спілок:

- "Українська об'єднана кредитна спілка" (УОКС) на базі членства кредитних спілок у Всеукраїнській асоціації кредитних спілок (БАКС);
- "Об'єднана кредитна спілка НАКСУ" (ОКС НАКСУ) на базі членства кредитних спілок у Національній асоціації кредитних спілок України (НАКСУ).

Не всі кредитні спілки, які є членами відповідних національних асоціацій, приєдналися до ОКС (приєдналися лише 70% установ). Інші члени асоціацій з активами 276,0 млн грн та депозитним портфелем у 123,9 млн грн не є учасниками системи підтримки ліквідності.

2.5. Накопичені проблеми

Недосконале законодавство, відсутність належного регулювання та нагляду за діяльністю кредитних спілок призвели до накопичення системних проблем, які стримують розвиток сектору.

2.5.1. Консервативне законодавство

Чинне регулювання передбачає обмежений перелік фінансових послуг, які кредитна спілка може надавати своїм членам, та не передбачає можливостей для його розширення.

Кредитні спілки також обмежені в питанні потенційного кола їх членів. Наразі членами кредитної спілки можуть бути виключно фізичні особи, об'єднані певною спільною ознакою, тоді як фермерські господарства та інші організації, створені на кооперативних засадах, не мають права членства в українських кредитних спілках. Разом з тим практика інших країн свідчить, що кредитні спілки можуть і повинні бути інструментом розвитку кредитування малих та середніх сільськогосподарських виробників.

2.5.2. Недостатній рівень контролю за фінансовим станом

Платоспроможність – це здатність кредитної спілки своєчасно і в повному обсязі виконувати свої зобов'язання перед її членами та іншими кредиторами.

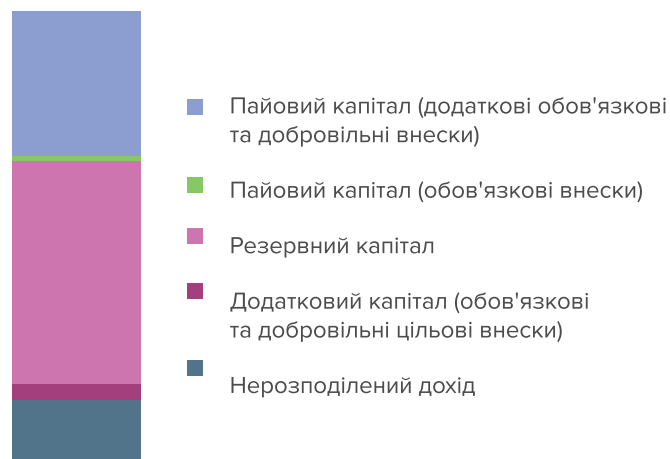
Поточна система оцінки фінансового стану кредитних спілок, яка в першу чергу базується на ретроспективних щоквартальних даних, не дає змоги регулятору своєчасно отримувати об'єктивні відомості про діяльність установи та вчасно реагувати на проблеми з її платоспроможністю та ліквідністю. Унаслідок цього регулятор не має усіх необхідних механізмів контролю за виконанням вимог щодо фінансового стану кредитних спілок, зокрема платоспроможності, ліквідності та управління ризиками.

Крім того, на сьогодні кредитні спілки в Україні не мають ефективної системи управління ліквідністю та інструментів підтримки їх платоспроможності.

2.5.3. Залучення кредитними спілками "квазі-депозитів"

Капітал кредитної спілки формується переважно за рахунок внесків її членів: безповоротного вступного, що зараховується до резервного капіталу, і поворотних внесків до пайового (у тому числі обов'язкових) та додаткового капіталів.

У зв'язку з наявними прогалинами в законодавстві України переважна частина внесків залучається кредитною спілкою від її членів на добровільній та поворотній основі (без наслідку втрати членства) з метою подальшої виплати доходу на відповідні внески. Виплати процентів за такими квазі-депозитами можуть здійснюватися з регулярною періодичністю, у тому числі щомісячно, а не після закінчення фінансового року.

Подібна практика є неналежною з огляду на таке:

- не дає можливості адекватно оцінити фінансовий стан установи у зв'язку з відображенням поворотних внесків у складі капіталу;
- призводить до викривлення інформації про стан ліквідності та обсягу реальних зобов'язань кредитної спілки;
- позбавляє членів кредитної спілки можливості їх захисту як споживачів фінансової послуги, у тому числі гарантування їх внесків у разі впровадження відповідної системи.

2.5.4. Проблеми виходу з ринку

На сьогодні процедура виходу з ринку кредитних спілок в Україні детально не врегульована. Такий підхід дає змогу недобросовісним кредитним спілкам залишити ринок без виконання своїх зобов'язань перед членами кредитної спілки щодо повернення вкладів. В Україні також немає механізму гарантування вкладів членів кредитної спілки.

2.5.5. Проблеми оподаткування

Українське законодавство не передбачає спеціального режиму оподаткування для кредитних спілок, що породжує проблеми стосовно їх оподаткування, основними з яких є:

- суперечність між положеннями Закону України "Про кредитні спілки", за яким кредитні спілки є неприбутковими організаціями, та податкового законодавства, яке передбачає неприбутковий статус для кредитної спілки та внесення контролюючим органом до Реєстру неприбуткових установ та організацій (постанова Кабінету Міністрів України № 440 від 13.07.2016), лише за умови:
 - заборони її установчими документами розподілу отриманих доходів (прибутків) або їх частини серед засновників (учасників);
 - використання доходів (прибутків) неприбуткової організації виключно для фінансування видатків на її утримання, реалізацію мети (цілей, завдань) та напрямів діяльності згідно з статутом.

Як наслідок, кредитні спілки змушені оскаржувати свій податковий статус у судах, оскільки від їх результатів залежить режим оподаткування;

- оподаткування прибутку кредитних спілок, які не включені до Реєстру неприбуткових установ та організацій і згідно з Податковим кодексом України є платниками цього податку, за ставкою 18%;
- оподаткування доходів, що розподіляються кредитною спілкою — платником податку на прибуток між пайовиками: ПДФО — 18%⁴ та військовий збір — 1,5%.

⁴ Для порівняння, доходи у вигляді дивідендів за акціями та корпоративними правами звичайних юридичних осіб оподатковуються за ставкою 5%.

ЗАГАЛЬНЕ БАЧЕННЯ РОЗВИТКУ РИНКУ КРЕДИТНИХ СПІЛОК

Метою Національного банку є сприяння, з одного боку, динамічному зростанню та конкурентоспроможності ринку кредитних спілок в Україні, з іншого – забезпечення стабільності діяльності кредитних спілок та надійного збереження коштів їх членів.

Переваги	<ul style="list-style-type: none">▪ Розширення переліку послуг▪ Підвищення доступності послуг кредитної спілки▪ Власний центр фінансової інтеграції▪ Нові інструменти підтримки ліквідності та платоспроможності кредитних спілок
----------	--

Кредитні спілки є фінансовими установами з унікальною бізнес-моделлю та місією, а тому підхід Національного банку до їх регулювання базуватиметься на забезпеченні їх можливості повною мірою реалізувати усі свої конкурентні переваги. Це буде реалізовано, зокрема, шляхом:

- **розширення переліку послуг**, які кредитні спілки зможуть запропонувати своїм членам. Зокрема, для кредитних спілок з'явиться можливість надавати деякі нові фінансові послуги (обмін валют та окремі види платіжних послуг).¹

Перелік інших видів діяльності, пов'язаних з основою діяльністю кредитної спілки, також буде дещо розширено: кредитні спілки отримають право здійснювати надання послуг посередництва, з-поміж іншого у сфері страхування.

- **підвищення доступності послуг кредитної спілки**. Членами кредитної спілки зможуть бути фізичні особи, а також деякі юридичні особи, а саме: фермерські господарства, кооперативи, професійні спілки зі статусом первинних або місцевих, релігійні організації, об'єднання співвласників багатоквартирних будинків.
- закріплення законодавчої можливості для кредитних спілок сформуванню **власний центр фінансової інтеграції** на базі ОКС з метою забезпечення більш широкого допуску до платіжної інфраструктури;
- упровадження нових інструментів підтримки ліквідності та платоспроможності кредитних спілок на базі ОКС.

¹ Після впровадження нового платіжного законодавства, спрямованого на імплементацію Другої платіжної директиви.

Водночас Національний банк здійснюватиме комплексний нагляд за діяльністю кредитних спілок, який забезпечиться шляхом упровадження сутнісного (змістовного) та ризик-орієнтованого підходів у питаннях ліцензування, регулювання та нагляду. Нове регулювання розроблятиметься з урахуванням таких принципів:

- **пропорційності** — вимоги до кредитних спілок та інтенсивність нагляду будуть визначатися залежно від розміру, значимості (впливу установи на ринок та економіку в цілому), складності бізнес-моделі, індивідуального рівня ризику установи, а також спроможності кредитних спілок виконувати такі вимоги з огляду на соціально-орієнтований характер їх діяльності;
- **перспективного погляду (forward-looking)** — аналіз діяльності кредитних спілок здійснюватиметься виходячи з розуміння потенційних ризиків, притаманних конкретній установі;
- **раннього виявлення та вчасного реагування (early warning)** — оцінка потенційних ризиків здійснюватиметься шляхом аналізу ключових індикаторів ризику (через систему раннього виявлення) діяльності кредитної спілки та подальшої комунікації чи вжиття відповідних заходів впливу;
- **професійного судження (professional judgement)** — вмотивована та обґрунтована оцінка регулятором осіб, правочинів, операцій, обставин, подій в межах виконання наглядових функцій, що ґрунтується на знаннях і досвіді Національного банку, а також на комплексному та всебічному аналізі інформації та документів, отриманих у процесі регулювання та нагляду, а також інформації з відкритих джерел;
- **правової визначеності** — Національний банк планує завершити графіки приведення діяльності кредитних установ у відповідність до нових вимог лише після детального дослідження стану ринку. Зазначені графіки враховуватимуть об'єктивні строки та можливості установ виконати такі вимоги.

Під час підготовки нового бачення щодо регулювання Національний банк керується найкращими світовими практиками, зокрема досвідом найближчих європейських країн-сусідів, у яких ринок кредитних спілок успішно та прогресивно розвивається, а також рекомендаціями експертів Всесвітньої ради кредитних спілок (WOCCU) та експертів проекту "Кредитування сільськогосподарських виробників (КЕП) в Україні" (Credit for Agricultural Producers Project (CAP), що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID).

МОДЕЛЬ МАЙБУТНЬОГО РЕГУЛЮВАННЯ

4.1. Підхід до ліцензування

Ліцензування є одним з основних елементів наглядового процесу, з якого починається та яким закінчується цикл життєдіяльності фінансової установи. Розроблена Національним банком концепція ліцензування небанківських фінансових установ, у тому числі кредитних спілок, передбачає низку нововведень.

По-перше, відбудеться спрощення процесу доступу на ринок під час первинного ліцензування шляхом об'єднання в єдину процедуру отримання ліцензії на здійснення діяльності кредитної спілки та реєстрації заявника як фінансової установи.

По-друге, відтепер кредитні спілки, як і інші фінансові установи, отримуватимуть ліцензію на здійснення діяльності, а не кожного окремого виду фінансових послуг. Зокрема для кредитних спілок – це ліцензія на діяльність кредитної спілки.

На етапі первинного ліцензування кредитна спілка повинна буде обрати ті види послуг, які вона планує здійснювати в межах свого виду діяльності. Базовий набір таких послуг включатиме:

- залучення коштів у вклади (депозити);
- надання коштів у кредит.

Перелік послуг може бути доповнений фінансовими послугами з:

- надання гарантій;
- торгівлі валютними цінностями (обмін валют);
- надання окремих видів платіжних послуг.

	AS IS	TO BE
Фінансові послуги	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Кредитування ▪ Залучення вкладів (депозитів) ▪ Надання гарантій 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Кредитування ▪ Залучення вкладів (депозитів) ▪ Надання гарантій ▪ Обмін валют ▪ Окремі види платіжних послуг

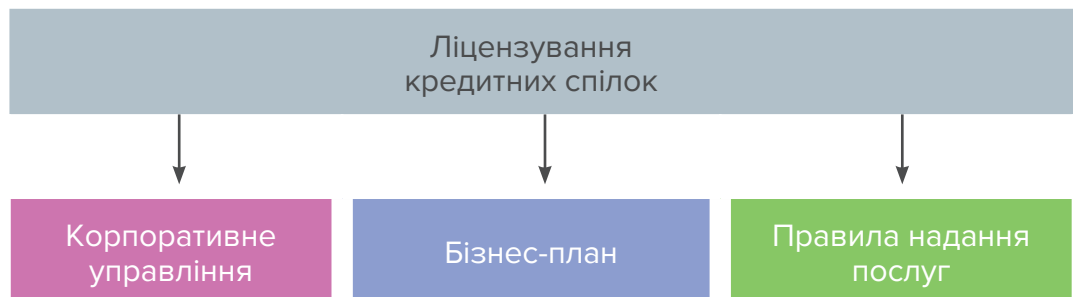
Зміна переліку послуг у межах чинної ліцензії здійснюватиметься шляхом подання заяви Національному банку та за умови виконання кредитною спілкою вимог щодо цього виду послуги, якщо такі будуть установлені.

Ліцензійні вимоги до кредитної спілки можуть бути посилені в разі обрання додаткових фінансових послуг в межах ліцензії. Такі особливості можуть передбачати окремі або посилені вимоги

до капіталу, інформаційної безпеки, наявності відповідних внутрішніх політик та процедур тощо.

Для всіх кредитних спілок, які наразі мають окремі ліцензії для кожного виду фінансових послуг, відбудеться їх автоматична трансформація в перелік фінансових послуг, які вона може надавати на підставі вже єдиної ліцензії на здійснення діяльності кредитної спілки. У разі наміру кредитної спілки розширити зазначений перелік, — вона зможе звернутися до Національного банку в порядку, передбаченому для зміни переліку послуг.

Як і раніше, кредитні спілки матимуть право надавати не лише фінансові, а й деякі інші послуги, у тому числі консультаційні. Незалежно від обраної комбінації послуг, Національний банк здійснюватиме перевірку відповідності заявника таким трьома основним компонентам:

4.1.1. Корпоративне управління

Корпоративне управління є одним з ключових інструментів забезпечення надійності фінансової установи та захисту інтересів її вкладників та інших кредиторів.

Національний банк на стадії ліцензування здійснюватиме оцінку відповідності кваліфікаційним вимогам (професійна придатність та ділова репутація) ключових керівників кредитної спілки, а також перевірятиме наявність базової системи управління.

Зокрема, Національний банк буде визначати, чи спроможна запропонована система корпоративного управління забезпечити діяльність установи, а також належний рівень виявлення, моніторингу, контролю та управління ризиками, які можуть виникати на початковому етапі її діяльності (детальніше про вимоги до корпоративного управління в кредитних спілках зазначено в пункті 4.2).

4.1.2. Оцінка бізнес-плану

Керівники кредитної спілки повинні бути відповідальними та розуміти можливі ризики від здійснюваної фінансовою установою діяльності. Необхідною умовою для цього є складання якісного та продуманого бізнес-плану.

Національний банк планує запровадити процедуру оцінки бізнес-плану кредитної спілки в процесі видачі ліцензії, зокрема його реалістичності та можливості виконання. Бізнес-план має

достатньо переконливо демонструвати, що кредитна спілка спроможна підтримувати стійкий фінансовий стан і виконувати свої зобов'язання.

4.1.3. Правила надання послуг

Національний банк має намір розвивати напрям нагляду за ринковою поведінкою, у тому числі кредитних спілок. Одним з елементів такого нагляду стане контроль за дотриманням правил надання послуг, які кредитна спілка пропонує своїм членам. Правила повинні містити інформацію про види послуг, порядок їх надання, наміри залучення кредитною спілкою інфраструктури інших осіб тощо.

4.2. Корпоративне управління та система управління ризиками

Належна організація системи корпоративного управління є однією з найважливіших передумов для ефективного управління ризиками та підвищення рівня довіри до фінансової установи.

Діяльність кредитної спілки пов'язана з підвищеними ризиками, оскільки такі установи здійснюють залучення вкладів (депозитів) від своїх членів. Тому ефективне та професійне управління ризиками всередині самої установи має бути забезпечене за будь-яких умов.

Водночас, зважаючи на територіальний принцип діяльності кредитної спілки та обмежений характер її ризику, застосування однакових з банками стандартів корпоративного управління не є виправданим.

Тому Національний банк встановлюватиме вимоги до організації корпоративного управління в кредитній спілці пропорційно до її розміру, характеру послуг, які вона надає своїм членам, та ступеня її ризику. Зокрема, пропорційність застосовуватиметься до вимог щодо професійної придатності керівників, їх обов'язкового погодження, структури та складу органів управління та нагляду.

Основні напрямки, заплановані для вдосконалення регулювання:

1. Установлення кваліфікаційних вимог для керівників кредитної спілки та їх погодження на посади — до керівників кредитної спілки буде віднесено всіх членів органів управління та нагляду (виконавчий орган та наглядова рада), які мають відповідати таким кваліфікаційним вимогам:

- наявність знань і досвіду, необхідних для розуміння характеру здійснюваної діяльності, притаманних їй ризиків та якісного виконання своїх функцій;
- відсутність конфлікту інтересів та здатність особи діяти в найкращих інтересах установи;

- відповідність ділової репутації керівників критеріям бездоганності.

Перевірку відповідності членів органів управління та нагляду кредитна спілка здійснюватиме самостійно, однак з обов'язковим повідомленням Національного банку про результати такої перевірки та наданням відповідних підтверджуючих документів. Якщо Національний банк в процесі нагляду виявить суттєву невідповідність керівника кваліфікаційним вимогам або конфлікт інтересів, регулятор матиме право вимагати заміни такого керівника.

Також, залежно від розміру, складності діяльності та профілю ризику установи, Національний банк розглядає можливість здійснення попереднього погодження ключових керівників кредитної спілки. У перспективі повноваження щодо оцінки відповідності керівників кредитної спілки можуть бути передані організації, яка виконуватиме функцію самоконтролю (якщо така буде створена на відповідному ринку та матиме інституційну спроможність для здійснення відповідної функції);

2. Створення ефективної системи внутрішнього контролю та управління ризиками.

Відповідна система має забезпечувати виявлення, моніторинг, контроль, звітування та мінімізацію всіх суттєвих ризиків діяльності кредитної спілки з урахуванням її розміру, складності, обсягів, видів, характеру здійснюваних нею операцій, організаційної структури та рівня (профілю) ризиків.

Контроль за виконанням внутрішніх положень та процедур управління ризиками буде здійснюватися особою або підрозділом, відповідальним за проведення внутрішнього аудиту та наглядовою радою установи;

3. Упровадження інституту незалежних директорів для найбільших кредитних спілок.

Участь незалежних директорів в управлінні юридичною особою дає змогу здійснювати посилений контроль за належним виконанням членами виконавчого органу своїх обов'язків. Для кредитних спілок це є особливо важливим з огляду на незахищеність членів кредитної спілки, які не завжди здатні повною мірою оцінити ризики діяльності установи та вжити оперативних заходів для їх мінімізації.

Водночас Національний банк розуміє, що залучення незалежних директорів до управління невеликими кредитними спілками є непропорційним фінансовим можливостям зазначених установ. Тому відповідна вимога застосовуватиметься не до всіх установ та з обов'язковим урахуванням розміру, видів послуг, які вона надає своїм членам, та рівня (профілю) ризиків;

4. Установлення вимог до колективної придатності органів управління в найбільших кредитних спілках та її оцінка.

Відповідна оцінка передбачає встановлення Національним

банком наявності у членів органів управління кредитної спілки сукупних знань, навичок, професійного та управлінського досвіду в обсязі, необхідному для розуміння усіх аспектів діяльності кредитної спілки, адекватної оцінки ризиків, на які кредитна спілка може наражатися, прийняття виважених рішень, а також забезпечення ефективного управління та контролю за діяльністю кредитною спілкою в цілому з урахуванням покладених на них функцій.

4.3. Капітал

Національний банк не має наміру встановлювати вимоги щодо наявності мінімального розміру капіталу кредитної спілки.

4.3.1. Мінімальний розмір капіталу

Такі вимоги можуть встановлюватися лише для тих кредитних спілок, які матимуть намір надавати окремі види фінансових платіжних послуг, з урахуванням вимог законодавства про платіжні послуги.

4.3.2. Структура капіталу

Структура капіталу має визначатися відповідно до вимог МСФЗ для коректної оцінки наявного в установі ресурсу, що може бути використаний для покриття всіх суттєвих ризиків, притаманних її діяльності.

Добровільні поворотні внески членів до капіталу, зокрема, залучені у формі так званих "квазі-депозитів", є зобов'язаннями кредитної спілки і не враховуватимуться під час розрахунку власного капіталу кредитної спілки.

4.4. Нагляд

4.4.1. Пруденційний нагляд

Як зазначалося у Білій книзі щодо регулювання небанківського фінансового сектору¹, пруденційний нагляд є обов'язковим для кредитних спілок, оскільки дозволить Національному банку своєчасно виявляти ризики, вживати заходи раннього реагування та в такий спосіб запобігти настанню негативних наслідків для членів кредитної спілки.

¹ [Біла книга "Майбутнє у регулюванні небанківського фінансового сектору"](#).

На кредитні спілки не поширюватимуться усі вимоги Директиви 2013/36/ЄС щодо діяльності кредитних установ, проте до них застосовуватимуться пруденційні нормативи в обсязі, необхідному для забезпечення дієвого нагляду за їх платоспроможністю та ліквідністю.

Як і раніше, до кредитних спілок застосовуватимуться три основні групи нормативів: платоспроможності, ліквідності та концентрації ризиків.

Насамперед Національний банк зосередить увагу на вивченні даних звітності кредитних спілок та відслідковуватиме дотримання учасниками ринку нормативів, затверджених Нацкомфінпослуг, які набрали чинності з 12 березня 2020 року.

Оцінка якості кредитних портфелів, як передбачається, здійснюватиметься на груповій основі, що не створюватиме надмірного навантаження на кредитні спілки. Винятком будуть лише великі позики, що оцінюватимуться індивідуально. Оцінка справедливої вартості фінансових інструментів, у тому числі формування резервів під очікувані збитки, має відбуватися відповідно до стандартів МСФЗ. Для розрахунку вимог до платоспроможності (зокрема достатності капіталу) будуть додатково враховуватися вимоги регулятора.

Інтенсивність нагляду за кредитною спілкою, у тому числі виїзного нагляду у формі інспекційних перевірок, визначатиметься за такими критеріями:

- розмір кредитної спілки, складність, види й обсяги фінансових послуг, які вона надає своїм членам;
- рівень вразливості установи до ризиків, притаманних для її діяльності, наглядової оцінки.

Протягом перехідного періоду фокус інспекційних перевірок буде зосереджено на гар-аналізі внутрішніх документів і процесів кредитних спілок. Їх головною метою буде надання рекомендацій щодо удосконалення процесів, системи управління ризиками та внутрішнього контролю з урахуванням накопиченого регулятором досвіду та найкращої міжнародної практики.

4.4.2. Нагляд за ринковою поведінкою

Національний банк здійснюватиме нагляд за ринковою поведінкою кредитних спілок з урахуванням, у тому числі таких його складових:

Протидія антиконкурентній діяльності	Захист прав клієнтів	Реклама фінансових послуг
Забезпечення прозорості та розкриття інформації	Додержання стандартів поведінки на ринку фінансових послуг, в тому числі щодо надання послуг	Протидія зловживанням та протиправній діяльності

Оскільки клієнти кредитної спілки є водночас її членами, стандарти ринкової поведінки поширюватимуться, у тому числі на правовідносини, пов'язані з членством особи в кредитній спілці. Очікувані основні вимоги для кредитних спілок:

- розкриття основних умов та ризиків під час набуття членства та здійснення внесків;

- обов'язкова наявність письмового договору під час отримання кредиту на суму, яка є вищою від законодавчо визначеної суми (у тому числі розкриття реальної відсоткової ставки);
- чесна реклама послуг та відсутність оманливих практик;
- наявність механізму комунікації з членами спілки під час виникнення спірних питань та коректний процес роботи зі зверненнями клієнтів.

4.5. Звітність

Звітність є важливим інструментом контролю за фінансовим станом установи, результатами її діяльності та притаманними їй ризиками. З цієї точки зору важлива повнота звітності та достатність для виконання регулятором пруденційних функцій. Водночас, вимоги до звітності мають бути максимально стандартизовані та не занадто обтяжливі для установи.

Національний банк розглядає можливість:

- використання полегшеного стандарту бухгалтерського обліку для певної частини кредитних спілок залежно від їх розміру відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності для малих та середніх підприємств (МСФЗ для МСП);
- оптимізації звітного навантаження шляхом поступової адаптації звітності до європейських стандартів з урахуванням національних особливостей та до збору гранулярних даних.

Ці питання потребуватимуть додаткового вивчення та узгодження із учасниками ринку.

Для усіх кредитних спілок збережеться вимога щодо обов'язкового підтвердження аудитором достовірності та повноти річної фінансової звітності.

4.6. Фінансовий моніторинг

Кредитні спілки є суб'єктами первинного фінансового моніторингу², регулювання діяльності яких та нагляд за якими у сфері фінансового моніторингу здійснюватиме Національний банк.

Під час розроблення нормативно-правових актів у сфері фінансового моніторингу Національний банк сформує вимоги та очікування щодо побудови належної внутрішньої системи для запобігання використанню послуг кредитної спілки з метою відмивання коштів та/або фінансування тероризму. Нормативно-правові акти, зокрема, міститимуть критерії ризиків (підвищені зони уваги), які кредитна спілка має врахувати під час побудови процедури належної перевірки її членів, виявлення підозрілих операцій тощо.

Нагляд у сфері фінансового моніторингу буде ризик-орієнтованим. Національний банк перевірятиме здатність побудованої кредитною спілкою системи належно виявляти,

² Згідно з пунктом 6 частини першої статті 6 [Закону України "Про запобігання та протидію легалізації \(відмиванню\) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення"](#)

контролювати та управляти ризиками відмивання коштів та/або фінансування тероризму, забезпечувати своєчасне виявлення підозрілих операцій клієнтів.

4.7. Роль об'єднаної кредитної спілки

³ Згідно з статтею 25 Закону України "Про кредитні спілки", об'єднана кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована кредитними спілками на кооперативних засадах з метою сприяння фінансовій стабільності кредитних спілок та об'єднання тимчасово вільних коштів своїх членів для їх взаємокредитування.

Наразі законодавство лише верхньорівнево визначає правовий статус та мету діяльності ОКС³. Як наслідок, в Україні так і не вдалося реалізувати ідею створення на базі ОКС потужного центру фінансової підтримки та інтеграції кредитних спілок: активи ОКС, які наразі працюють в Україні, становлять менше трьох відсотків активів кредитних спілок, які є їх членами, та близько одного відсотка активів усіх кредитних спілок України.

Водночас, практичний досвід функціонування подібних об'єднань в європейських країнах свідчить, що ОКС можуть надати суттєвий поштовх для розвитку кредитних спілок та підвищення рівня їх платоспроможності, а отже й надійності.

Національний банк розглядає різні моделі регулювання діяльності ОКС. Кожна з них передбачає певні можливості для розширення їх діяльності та посилення впливу ОКС на розвиток кредитної кооперації в Україні. Зокрема, мова йде про такі повноваження та функції ОКС:

1. Управління ліквідністю

ОКС зосереджує відповідну функцію на собі з метою забезпечення доступу кредитних спілок до додаткових можливостей фінансування для цілей управління ліквідністю.

Утім, для повноцінного досягнення цієї мети необхідно додатково впровадити чіткі та однакові для всіх учасників ринку правила наповнення та використання відповідного фонду підтримки ліквідності, а також здійснювати посилений нагляд за їх дотриманням;

2. Підтримка платоспроможності

Фінансова стійкість та стабільність кредитних спілок можуть бути підсилені спеціально створеним механізмом їх фінансової підтримки на випадок виникнення кризових явищ, які можуть нести загрозу для платоспроможності установи.

Практика використання такого механізму є поширеною серед європейських країн. Для цього створюється стабілізаційний фонд, який наповнюється регулярними внесками кредитних спілок. Хоча стабілізаційний фонд є винятково ринковим механізмом підтримки платоспроможності, регулятор, як правило, здійснює окремий нагляд за його функціонуванням з метою забезпечення прозорості та ефективності використання коштів, а також обов'язковим поверненням коштів.

Запровадження подібної конструкції в українському законодавстві має відбуватися з урахуванням таких засад:

- обов'язкова участь у фонді усіх кредитних спілок;
- закріплення на рівні закону та нормативно-правових актів Національного банку прозорих правил наповнення фонду внесками кредитних спілок;
- надання коштів фонду винятково на поворотній основі;
- порядок діяльності фонду, умови надання фінансової підтримки та інші вимоги, виконання яких є необхідним для отримання фінансування мають бути чітко визначеними та контролюватися Національним банком із метою недопущення недобросовісного використання коштів та інших зловживань;
- встановлення відповідальності за недотримання умов надання/повернення коштів

Упровадження цього інструмента потребує обговорення та підтримки представників ринку, а також часу з урахуванням реальної спроможності ринку.

3. Функція саморегулювання та самоконтролю

Повноцінна реалізація функцій ОКС з управління ліквідністю та підтримки платоспроможності є можливою за умови отримання ОКС доступу до всієї необхідної інформації щодо діяльності кредитних спілок. Відповідна інформація може, у тому числі, використовуватися ОКС для виконання функції первинного нагляду за учасниками ринку.

За умови формування відповідної інституційної спроможності та необхідного ресурсу Національний банк розглядає можливість делегування певних функцій контролю за кредитними спілками ОКС, а саме:

- моніторинг достатності капіталу кредитних спілок та інших пруденційних нормативів;
- контроль за дотриманням кредитними спілками окремих вимог щодо їх діяльності;
- розгляд та погодження планів фінансового оздоровлення кредитної спілки;
- виявлення порушень і недоліків у діяльності кредитних спілок;
- надання рекомендацій кредитним спілкам;
- право ініціювати питання щодо застосування заходів впливу до кредитної спілки;
- організація навчання персоналу та надання кредитним спілкам методологічної допомоги.

4. Центр фінансової інтеграції

Наразі кредитні спілки мають можливість здійснювати розрахунки за допомогою банківських сервісів. Утім, у віддалених та сільській місцевостях, де переважно

сконцентрована діяльність кредитних спілок, доступ до банків часом є ускладненим, а витрати на банківське обслуговування безпосередньо впливають на кінцеву вартість фінансових послуг для членів кредитної спілки.

Досвід інших країн показує, що ОКС можуть виконувати функцію центра фінансової інтеграції для кредитних спілок шляхом:

- надання платіжних послуг кредитним спілкам, які є її членами, та, у деяких випадках, безпосередньо членам таких кредитних спілок;
- участі у платіжних системах з метою самостійного здійснення розрахунків.

Водночас регулювання та нагляд за діяльністю ОКС із відповідними функціями здійснюватимуться відповідно до підходів, передбачених банківським законодавством. Перш за все, це зумовлено можливим впливом ОКС на макрофінансове середовище.

Усі вищенаведені функції ОКС можуть надати суттєвий поштовх для розвитку ринку кредитних спілок, тому Національний банк вивчає можливості для їх повної реалізації на законодавчому рівні.

Очікуваний позитивний ефект від таких змін може включати:

- підвищення рівня обслуговування споживачів послуг кредитних спілок;
- підвищення конкуренції з іншими фінансовими установами;
- діджиталізацію фінансових послуг, які надають кредитні спілки;
- поштовх для формування нових сервісів, які ОКС зможе запропонувати своїм членам, до прикладу: маркетингові послуги, підтримка в розвитку каналів продажів фінансових продуктів та послуг з оптимізації бізнес-процесів малих та середніх кредитних спілок;
- пришвидшення проникнення фінансових сервісів у віддалених та сільських місцевостях та підвищення рівня фінансової грамотності населення.

Утім, результат від упровадження нової моделі регулювання ОКС багато в чому залежить від самих учасників ринку, зокрема їх готовності до нового формату роботи зі своїми споживачами та регулятором.

Саме тому Національний банк України закликає зацікавлених учасників ринку брати активну участь в обговоренні вищенаведених підходів до регулювання з метою комплексного аналізу цього питання та вироблення узгодженої позиції всіх зацікавлених сторін.

4.8. Припинення діяльності та вихід з ринку

Для кредитної спілки будуть доступні два способи виходу з ринку: реорганізація (шляхом приєднання, злиття та поділу) та ліквідація. Можливість припинення діяльності кредитної спілки без припинення юридичної особи не буде передбачена у зв'язку з особливістю організаційно-правової форми установи.

Основні зміни, які стосуватимуться припинення діяльності та порядку виходу з ринку кредитної спілки, передбачають таке:

- можливість участі кредитних спілок у реорганізації за умови можливості поєднання критеріїв об'єднання їх членів;
- обов'язкова ліквідація кредитної спілки в разі прийняття Національним банком рішення про анулювання її ліцензії з підстав, передбачених законом. Водночас, підстави для анулювання ліцензії визначатимуться законом та матимуть вичерпний перелік;
- установлення підстав для віднесення кредитної спілки до категорії проблемних та неплатоспроможних відповідно до закону;
- до завершення перехідного періоду, протягом якого буде впроваджуватися система гарантування вкладів членів кредитної спілки, Національний банк планує передбачити особливості процедури виходу з ринку, у тому числі із застосуванням інструмента введення тимчасової адміністрації.

4.9. Система гарантування вкладів

Упровадження державної системи гарантування вкладів у кредитних спілках вимагатиме від її учасників:

- достатнього рівня платоспроможності та запасу капіталу;
- можливості здійснювати відповідні внески до фонду гарантування;
- виконання інших пруденційних нормативів та вимог, встановлених Національним банком.

Протягом відповідного перехідного періоду необхідно спільно з учасниками ринку визначити параметри побудови і функціонування такого механізму та порядок накопичення коштів для здійснення гарантійних виплат.

4.10. Податки

Національний банк підтримує ініціативи ринку щодо вирішення проблем з оподаткуванням, які стримують його розвиток.

ОЧІКУВАНИЙ ПОЗИТИВНИЙ ЕФЕКТ ВІД ЗМІН

Запропонована Національним банком концепція нової моделі регулювання кредитних спілок матиме позитивний вплив на сектор та економіку країни в цілому.

Очікуються такі наслідки від запропонованого підходу:

- більш глибоке проникнення кредитних спілок на ринок фінансових послуг шляхом розширення переліку послуг та продуктів, а також можливості їх надання на вигідніших умовах;
- підвищення рівня капіталізації та стресостійкості кредитних спілок та, як наслідок, зміцнення надійності сектору та довіри до нього споживачів;
- підвищення рівня доступності фінансових послуг для широкого загалу та малого бізнесу, особливо у віддаленій та сільській місцевостях;
- забезпечення єдиних високих стандартів захисту прав споживачів, що поширюватимуться на членів кредитних спілок нарівні з іншими фінансовими установами;
- посилення співпраці кредитних спілок з територіальними громадами з метою підтримки реалізації регіональних програм соціального та економічного розвитку відповідних територій.

ОЧІКУВАННЯ ВІД РИНКУ ТА ПОДАЛЬША КОМУНІКАЦІЯ

Як зазначалось вище, метою цієї Концепції є презентація позиції регулятора щодо ключових питань нової моделі регулювання та нагляду за ринком кредитних спілок в Україні.

Відповідні пропозиції та бачення регулятора не є остаточними та підлягають обговоренню з експертами та учасниками ринку для пошуку найбільш вдалих способів регулювання окремих питань діяльності кредитних спілок.

Саме тому Національний банк заохочує залучення представників сектору до розроблення та впровадження нових стандартів. Зокрема, найближчим часом Національним банком планується опублікувати пропозиції до проекту нового закону "Про кредитні спілки" для громадського обговорення.

Якщо ви вже зараз маєте коментарі або пропозиції щодо нового регулювання, надсилайте їх на адресу split_feedback@bank.gov.ua

